

catio divisa non sit (non enim ipsa per tempus distendebatur, sed sonus) ita existimandum est, secto vermiculi corpore, quanquam in minore loco pars eo ipso quo pars erat viveret, non omnino animam sectam, nec loco minore minorem esse factam, licet integri animantis membra omnia per majorem locum porrecta simul possederit. Non enim locum ipsa, sed corpus quod ab eadem agebatur, tenebat: sicut illa significatio non distenta per tempus, omnes tamen nominis litteras suas moras ac tempora possidentes, velut animaverat atque compleverat. Hac similitudine interim contentus sis peto, qua te sentio delectatum. Quæ autem subtilissime de hoc disputari possunt, ita ut non similitudinibus quæ plerumque fallunt, sed rebus ipsis satis fiat, ne in præsentia expectes: nam et concludendus est tam longus sermo, et multis aliis quæ tibi desunt, animus ad hæc intuenda et dispicienda præcolendus est, ut possis intelligere liquidissime, utrum quod a quibusdam doctissimis viris dicitur, ita sese habeat, animam per se ipsam nullo modo, sed tamen per corpus posse partiri.

LXIX. Nunc accipe a me, si voles, vel potius recognosce per me, quanta sit anima non spatio loci, ac temporis, sed vi ac potentia: nam ita si meministi, propositum ac distributum jamdiu nobis est. De numero vero animarum, nescio quid tibi respondeam, cum hoc ad istam quæstionem pertinere putaveris: citius enim dixerim non esse omnino quærendum, aut certe tibi nunc differendum, quam vel numerum ac multitudinem non pertinere ad quantitatem, vel tam involutam quæstionem modo a me tibi posse expediri. Si enim dixerò unam esse animam, conturbaberis, quod in altero beata est, in altero misera; nec una res simul et beata et misera potest esse. Si unam simul et multas dicam esse, ridebis; nec mihi facile unde

tuum risum comprimam suppetit. Sin multas tantummodo esse dixerò, ipse me ridebo, minusque me mihi displicentem quam tibi perferam. Audi ergo quod ex me bene te audire posse polliceor: quod vero aut ambobus, aut alteri nostrum ita onerosum est, ut fortasse opprimat, ne subire aut imponere velis. E. Cedo prorsus, et quod tibi congruenter mecum videtur agi posse, quantum valeat anima, expecto, ut exponas.

CAPUT XXXIII.

Vis animæ in corpore, in se ipsa, et apud Deum, septem ejus magnitudinis gradus constituit. — Primus gradus animæ. — Secundus gradus animæ. — Tertius gradus animæ. — Quartus gradus animæ. — Quintus gradus animæ. — Sextus gradus animæ. — Septimus gradus animæ.

LXX. A. O utinam doctissimum aliquem, neque id tantum, sed etiam eloquentissimum, et omnino sapientissimum, perfectumque hominem de hoc ambo interrogare possemus, quonam ille modo quid anima in corpore varet, quid in se ipsa, quid apud Deum, cui mundissima proxima est et in quo habet summum atque omne bonum suum, dicendo ac disputando explicaret. Nunc autem cum mihi ad hanc rem desit alius, audeo tamen tibi non deesse: sed hoc mercedis est, quod dum quid valeat anima indoctus expedio, quid ipse valeam securus experior. Imprimis tamen tibi amputem latissimam quamdam et infinitam expectationem, ne me de omni anima dicturum putes, sed tantum de humana, quam solam curare debe-

mus, si nobismetipsis curæ sumus. Hæc igitur primo, quod cuivis animadvertere facile est, corpus hoc terrenum atque mortale præsentia sua vivificat; colligit in unum, atque in uno tenet, diffluere atque contabescere non sinit; alimenta per membra æqualiter suis cuique redditis distribui facit; congruentiam ejus modumque conservat, non tantum in pulchritudine, sed etiam in crescendo atque gignendo. Sed hæc etiam homini cum arbutis communia videri queunt: hæc enim etiam dicimus vivere, in suo vero quidque illorum genere custodiri, ali, crescere, gignere videmus atque fatemur.

LXXI. Ascende itaque alterum gradum, et vide quid possit anima in sensibus, ubi evidentior manifestiorque vita intelligitur. Non enim audienda est nescio quæ impietas rusticana plane, magisque lignea quam sunt ipsæ arbores quibus patrocinium præbet, quæ dolere vitem quando uva decerpitur, et non solum sentire ista cum cæduntur, sed etiam videre atque audire credit: de quo errore sacrilego, alius est disserendi locus. Nunc quod institueram, intende quæ sit vis animæ in sensibus, atque in ipso motu manifestioris animantis, quorum nobis cum iis, quæ radicibus fixa sunt, nulla potest esse communio. Intendit se anima in tactum, et eo calida, frigida, aspera, lenia, dura, mollia, levia, gravia sentit atque discernit. Deinde innumerabiles differentias saporum, odorum, sonorum, formarum, gustando, olfaciendo, audiendo videndoque dijudicat. Atque in iis omnibus ea quæ secundum naturam sui corporis sunt, asciscit atque appetit; rejicit fugitque contraria. Removet se ab his sensibus certo intervallo temporum, et eorum motus quasi per quasdam ferias reparans, imagines rerum quas per eos hausit, secum catervatim et multipliciter versat, et hoc totum est somnus et somnia. Sæpe etiam gestiendo ac vagando faci-

litate motus delectatur, et sine labore ordinat membrorum concordiam; pro copulatione sexus agit quod potest, atque in duplici natura, societate atque amore molitur unum. Fœtibus non jam gignendis tantummodo, sed etiam fovendis, tuendis, alendisque conspirat. Rebus inter quas corpus agit, et quibus corpus sustentat, consuetudine sese innecit, et ab eis quasi membris ægre separatur: quæ consuetudinis vis etiam sejunctione rerum ipsarum atque intervallo temporis non discissa, memoria vocatur. Sed hæc rursus omnia posse animam etiam in bestiis nemo negat.

LXXII. Ergo attollere in tertium gradum, qui jam est homini proprius, et cogita memoriam non consuetudine inolitarum, sed animadversione atque signis commendatarum ac retentorum rerum innumerabilium, tot artes opificum, agrorum cultus, extructiones urbium, variorum ædificiorum ac moliminum multimoda miracula; inventiones tot signorum in litteris, in verbis, in gestu, in cujuscemodi sono, in picturis atque figmentis; tot gentium linguas, tot instituta, tot nova, tot instaurata; tantum librorum numerum, et cujuscemodi monumentorum ad custodiendam memoriam, tantamque curam posteritatis; officiorum, potestatum, honorum dignitatumque ordines, sive in familiis, sive domi, militiæque in republica, sive in profanis, sive in sacris apparatus; vim ratiocinandi et excogitandi, fluvios eloquentiæ, carminum varietates, ludendi ac jocandi causa milleformes simulationes, modulandi peritiam, dimetiendi subtilitatem, numerandi disciplinam, præteritorum ac futurorum ex præsentibus conjecturam. Magna hæc et omnino humana. Sed est adhuc ista partim doctis atque indoctis, partim bonis ac malis animis copia communis.

LXXIII. Suspice igitur atque insili quarto gradui, ex quo bonitas incipit, atque omnis vera laudatio. Hinc

enim anima se non solum suo, si quam universi partem agit, sed ipsi etiam universo corpori audet præponere, bonaque ejus bona sua non putare, atque potentia pulchritudinique suæ comparata, discernere atque contemnere: et inde quo magis se delectat, eo magis sese abstrahere a sordibus, totamque emaculare ac mundissimam reddere et comptissimam; roborare se adversus omnia, quæ de proposito ac sententia dimovere moliantur; societatem humanam magnipendere, nihilque velle alteri quod sibi nolit accidere; sequi auctoritatem ac præcepta sapientium, et per hæc loqui sibi Deum credere. In hoc tam præclaro actu animæ inest adhuc labor, et contra hujus mundi molestias atque blanditias magnus acerrimusque conflictus. In ipso enim purgationis negotio subest metus mortis sæpe non magnus, sæpe vero vehementissimus: non magnus tum cum robustissime creditur (nam videre hoc utrum sit verum, non nisi perpurgatæ animæ licet) tanta Dei providentia justitiaque gubernari omnia, ut nulli mors inique accidere possit, etiamsi eam forte iniquus intulerit. Vehementer autem formidatur mors in hoc jam gradu, cum et illud eo creditur infirmius, quo sollicitius quæritur; et eo ipso minus videtur, quo tranquillitas propter metum minor est, investigandis obscurissimis rebus pernecessaria. Deinde quo magis magisque sentit anima, eo ipso quo proficit, quantum intersit inter puram et contaminatam; eo magis timet, ne deposito isto corpore, minus eam possit Deus quam se ipsa ferre pollutam. Nihil autem difficilius quam et metuere mortem, et ab illecebris hujus mundi sicut pericula ipsa postulant, temperare. Tanta est tamen anima, ut etiam hoc possit adjuvante sane justitia summi et veri Dei, qua hæc universitas sustentatur et regitur; qua etiam factum est, ut non modo sint omnia, sed ita sint, ut omnino melius esse non

possint. Cui sese in opere tam difficili mundationis suæ adjuvandam eperficiendam piissime tutissimeque committit.

LXXIV. Quod cum effectum erit, id est, cum fuerit ab omni tabe anima libera maculisque diluta, tum se denique in se ipsa lætissime tenet, nec omnino aliquid metuit sibi aut ulla sua causa quidquam angitur. Est ergo iste quintus gradus: aliud est enim efficere, aliud tenere puritatem: et alia prorsus actio qua se inquinatam redintegrat, alia qua non patitur se rursus inquinari. In hoc gradu omnifariam concipit quanta sit: quod cum conceperit, tunc vero ingenti quadam et incredibili fiducia pergit in Deum, id est, in ipsam contemplationem veritatis, et illud propter quod tantum laboratum est, altissimum et secretissimum præmium.

LXXV. Sed hæc actio, id est, appetitio intelligendi ea quæ vere summeque sunt, summus aspectus est animæ, quo perfectiorem, meliorem rectioremque non habet. Sextus ergo erit iste gradus actionis: aliud est enim mundari oculum ipsum animæ, ne frustra et temere aspiciat et prave videat: aliud ipsam custodire atque firmare sanitatem: aliud jam serenum atque rectum aspectum in id quod videndum est dirigere. Quod qui prius volunt facere quam mundati et sanati fuerint, ita illa luce reverberantur veritatis, ut non solum nihil boni, sed etiam mali plurimum in ea putent esse, atque ab ea nomen veritatis abjudicent, et cum quadam libidine et voluptate miserabili in suas tenebras, quas eorum morbus pati potest, medicinæ maledicentes refugiant. Unde divino afflatu, et prorsus ordinatissime illud a Propheta dicitur: « Cor mundum crea in me Deus, et Spiritum rectum » innova in visceribus meis¹. » Spiritus enim rectus est, credo, quo fit ut anima in veritate quærenda deviare atque

¹ Psal. L, 12.

errare non possit. Qui profecto in ea non instauratur, nisi prius cor mundum fuerit, hoc est, nisi prius ipsa cogitatio ab omni cupiditate ac fæce rerum mortalium sese cohibuerit et eliquaverit.

LXXVI. Jamvero in ipsa visione atque contemplatione veritatis, qui septimus atque ultimus animæ gradus est; neque jam gradus, sed quædam mansio quo illis gradibus pervenitur, quæ sint gaudia, quæ perfructio summi et veri boni, cujus serenitatis atque æternitatis afflatus, quid ego dicam? Dixerunt hæc quantum dicenda esse judicaverunt, magnæ quædam et incomparabiles animæ, quas etiam vidisse ac videre ista credimus. Illud plane ego nunc audeo tibi dicere, nos si cursum quem nobis Deus imperat, et quem tenendum suscepimus, constantissime tenuerimus, perventuros per virtutem Dei atque sapientiam ad summam illam causam, vel summum auctorem, vel summum principium rerum omnium, vel si quo alio modo res tanta congruentius appellari potest; quo intellecto vere videbimus quam sint omnia sub sole vanitas vanitantium¹. Vanitas enim est fallacia, vanitantes autem vel falsi, vel fallentes, vel utrique intelliguntur. Licet tamen dignoscere quantum inter hæc, et ea quæ vere sunt distet, et quemadmodum tamen etiam ista omnia Deo auctore creata sint, et in illorum comparatione nulla sint, per se autem considerata mira atque pulchra. Tunc agnoscemus quam vera nobis credenda imperata sint, quamque optime ac saluberrime apud matrem Ecclesiam nutriti fuerimus, quæve sit utilitas lactis illius quod apostolus Paulus parvulis se potum dedisse prædicavit²; quod alimentum accipere cum quis matre nutritur, utilissimum est; cum jam grandis est, pudendum; respuere cum opus est, miserandum; reprehendere ali-

¹ Eccles. 1, 2. Ita frequenter citat. Vide 1 Retract. c. vii, n. 3. —

² 1 Cor. iii, 2.

quando aut odisse, sceleris et impietatis: tractare autem ac dispensare commode, laudis et charitatis plenissimum est. Videbimus etiam naturæ hujus corporeæ tantas commutationes et vicissitudines, dum divinis legibus servit, ut etiam ipsam resurrectionem carnis, quæ partim tardius, partim omnino non creditur, ita certam teneamus ut certius nobis non sit solem cum occiderit oriturum. Jamvero eos qui ad exemplum salutis nostræ ac primitias a Filio Dei potentissimo, æterno, incommutabili susceptum hominem, eundemque natum esse de Virgine, cæteraque hujus historiæ miracula irrident, sic contemnemus, tanquam eos pueros, qui cum pictorem propositis tabulis quas intueatur pingentem viderint, non putent posse hominem pingi, nisi aliam picturam qui pingit, aspexerit. Tanta autem in contemplanda veritate voluptas est, quantacumque ex parte eam quisque contemplari potest, tanta puritas, tanta sinceritas, tam indubitanda rerum fides, ut neque quidquam præterea scisse se aliquando aliquis putet, cum sibi scire videbatur, et quo minus impediatur anima toti tota inhærere veritati, mors quæ antea metuebatur, id est, ab hoc corpore omnimoda fuga et elapsio, pro summo munere desideretur.

CAPUT XXXIV.

Anima solus Deus melior, adeoque solus ei colendus est.

LXXVII. AUDISTI quanta vis sit animæ ac potentia, quod ut breviter colligam, quemadmodum fatendum est, animam humanam non esse quod Deus est: ista præsumendum, nihil inter omnia quæ creavit, Deo esse pro-

pinquius. Ideoque divine ac singulariter in Ecclesia catholica traditur, « Nullam creaturam colendam esse animæ » (libentius enim loquor his verbis quibus mihi hæc insinuata sunt), sed ipsum tantummodo rerum quæ sunt omnium creatorem, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia¹; id est, incommutabile principium, incommutabilem sapientiam, incommutabilem charitatem, unum Deum verum atque perfectum, qui nunquam non fuerit, nunquam non erit, nunquam aliter fuerit, nunquam aliter erit: quo nihil sit secretius, nihil præsentius; qui difficile invenitur ubi sit, difficilius ubi non sit: cum quo esse non omnes possunt et sine quo esse nemo potest: et si quid de illo incredibilius, convenientius tamen atque aptius homines dicere valeamus. Hic ergo solus Deus animæ colendus est, neque discrete, neque confuse. Quidquid enim anima colit ut Deum, necesse est ut melius esse quam se ipsam putet. Animæ autem natura nec terra, nec maria, nec sidera, nec luna, nec sol, nec quidquam omnino quod tangi, aut his oculis videri potest, non denique ipsum quod videri a nobis non potest, cælum melius esse credendum est. Imo hæc omnia longe deteriora esse, quam est quælibet anima, ratio certa convincit, si modo eam veri amatores ducentem per insolita quædam, et ob hoc ardua, constantissime atque observantissime sequi audeant.

LXXVIII. Si quid vero aliud est in rerum natura præter ista quæ sensibus nota sunt, et prorsus quæ aliquod spatium loci obtinent, quibus omnibus præstantiorem animam humanam esse diximus: si quid ergo aliud est eorum quæ Deus creavit, quiddam est deterius, quiddam par: deterius, ut anima pecoris; par, ut Angeli: melius autem, nihil. Et si quando est aliquid horum melius, hoc peccato ejus fit, non natura. Quo tamen non usque adeo fit deterior, ut ei pecoris anima præferenda, aut

conferenda sit. Deus igitur solus ei colendus est, qui solus ejus est auctor. Homo autem quilibet alius, quanquam sapientissimus et perfectissimus, vel prorsus quælibet anima rationis compos atque beatissima, amanda tantummodo et imitanda est, eique pro merito atque ordine quod ei congruit deferendum. Nam « Dominum Deum tuum » adorabis, et illi soli servies¹. » Errantibus vero cognatis animis et laborantibus, quantum licet atque præceptum est, opem ferendam esse sciamus, ita ut hoc ipsum cum bene agitur, Deum per nos agere intelligamus. Neque quidquam nobis proprium vindicemus inanis gloriæ cupiditate decepti, quo uno malo a summo in ima demergitur. Neque vitiis oppressos, sed ipsa vitia; neque peccantes, sed ipsa peccata oderimus. Omnibus enim subventum velle debemus, etiam qui nos læserunt, aut lædere, aut omnino lædi volunt. Hæc est vera, hæc perfecta, hæc sola religio, per quam Deo reconciliari pertinet ad animæ, de qua quærimus, magnitudinem, qua se libertate dignam facit: nam ille ab omnibus liberat, cui servire omnibus utilissimum est, et in cujus servitio placere perfecte sola libertas est. Sed video me pene excessisse metas propositi mei, ac sine ulla interrogatione tandiu tibi multa dixisse: neque id me pœnitet. Nam cum sint ista per tam multas Ecclesiæ Scripturas dispersa, quanquam ea non incommode collegisse videamur, plene tamen intelligi nequeunt, nisi quisque in illorum septem quarto gradu fortiter agens, pietatemque custodiens, et ad ea percipienda sanitatem ac robur comparans, inquirat omnia singillatim diligentissime ac sagacissime: namque illis omnibus gradibus inest distincta et propria pulchritudo, quos actus melius appellamus.

¹ Deut. vi, 13; et Math. iv, 10.

CAPUT XXXV.

Actus animæ juxta septem præfatos gradus varie appellantur.

LXXIX. QUÆRIMUS quippe de animæ potentia, et fieri potest ut hæc omnia simul agat, sed id solum sibi agere videatur quod agit cum difficultate, aut certe cum timore. Agit enim hoc multo quam cætera attentior. Ascendenti- bus igitur sursum versus, primus actus, docendi causa dicatur animatio: secundus, sensus: tertius, ars: quartus, virtus: quintus, tranquillitas: sextus, ingressio: septimus, contemplatio. Possunt et hoc modo appellari: De corpore; per corpus; circa corpus; ad se ipsam; in se ipsa; ad Deum; apud Deum. Possunt et sic: Pulchre de alio; pulchre per aliud; pulchre circa aliud; pulchre ad pulchrum; pulchre in pulchro; Pulchre ad pulchritudinem; pulchre apud pulchritudinem. De quibus omnibus post requires, si quid videbitur aperiendum: nunc ideo volui toties ista signare vocabulis, ne te moveat cum alii aliis nominibus eadem vocant, aut aliter etiam partiuntur; et ob hoc aut ista aut illa improbes. Innumerabilibus enim modis eadem res et appellari et dividi possunt rectissime aut subtilissime, sed in tanta copia modorum utitur quisque, quo se congruenter uti existimat.

CAPUT XXXVI.

Attinguntur reliquæ de anima quæstiones. — Quæ sit religio vera.

LXXX. DEUS igitur summus et verus lege inviolabili et incorrupta, qua omne quod condidit regit, subjicit animæ corpus; animam sibi, et sic omnia sibi: neque in ullo actu eam deserit, sive poena, sive præmio. Id enim judicavit esse pulcherrimum, ut esset quidquid est, quomodo est; et ita naturæ gradibus ordinaretur, ut considerantes universitatem nulla offenderet ex ulla parte deformitas: omnisque animæ poena et omne præmium conferret semper aliquid proportionem justæ pulchritudini, dispositionique rerum omnium. Datum est enim animæ liberum arbitrium, quod qui nugatoriis ratiocinationibus labefactare conantur, usque adeo cæci sunt, ut ne ista ipsa quidem vana atque sacrilega propria voluntate se dicere intelligant. Nec tamen ita liberum arbitrium animæ datum est, ut quodlibet eo moliens, ullam partem divini ordinis legisque perturbet. Datum est enim a sapientissimo atque invictissimo totius creaturæ Domino. Sed ista ut videnda sunt, videre paucorum est; neque ad hoc quisquam nisi vera religione fit idoneus. Est enim religio vera, quia se uni Deo anima, unde se peccato velut abruperat, reconciliatione religat. Innectit ergo animam in illo actu tertio, atque incipit ducere; purgat in quarto; reformat in quinto; introducit in sexto; pascit in septimo: atque hoc fit alias citius, alias tardius, ut quæque amore ac meritis valent: omnia tamen Deus justissime,

moderatissime, pulcherrime facit, quoquo modo sese habere voluerint de quibus facit. Jamvero etiam puerorum infantium consecrationes quantum prosint, obscurissima quæstio est, nonnihil tamen prodesse credendum est. Inveniet hoc ratio, cum quæri oportuerit: quanquam et alia multa jamdiu quærenda tibi potius aliquando, quam cognoscenda protulerim. Quod fiet utilissime, si duce pietate requirantur.

LXXXI. Quæ cum ita sint, quis est qui juste stomachetur, quod agendo atque administrando corpori anima data sit, cum tantus et tam divinus rerum ordo connecti melius non possit? Aut quærendum putet, qualis in hoc mortali et fragili corpore efficiatur, cum et in mortem propter peccatum jure contrusa sit, et virtute hic etiam possit excellere? Aut qualis post hoc corpus futura sit, cum et pœna mortis necessario manere debeat manente peccato et virtuti pietatique sit Deus ipse, id est veritas ipsa præmium? Quare si jam placet, tam longum sermonem terminemus aliquando, et implendis Dei præceptis vigilantissime et religiosissime operam demus: non est enim alia fuga de tantis malis. Si quid autem obscurius a me dictum est quam velles, facito ut memoriæ mandatum alias opportunius requiras. Neque enim deerit nobis quærentibus se, qui desuper est magister omnium. E. Ego vero et hac oratione ita sum affectus, ut eam interpellare nefas putaverim: et si tibi modus sermonis hic placet, tresque illæ quæstiones quæ remanebant, tam breviter perstringendæ in præsentia visæ sunt, cedam iudicio tuo, ac deinceps tam magnis rebus investigandis, non modo tempus propter tuas occupationes, sed etiam me ipsum opportuniorem observabo.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE MUSICA.

LIBRI VI.

LIBER I.

TRADITUR MUSICÆ DEFINITIO, ET QUI AD HUIUSCÆ DISCIPLINÆ CONSIDERATIONEM PERTINENT, MOTUUM NUMEROSORUM SPECIES AC PROPORATIO EXPLICANTUR.

CAPUT I.

Sonorum certas dimensiones observare non ad grammaticam spectat, sed ad musicam.

I. MODUS, qui pes est? DISCIPULUS: PYRRICHIUS. MAGISTER: Quot temporum est? D. Duum. M. Bonus, qui pes est? D. Idem qui et *modus*. M. Hoc est ergo *modus*, quod *bonus*. D. Non. M. Cur ergo idem? D. Quia idem in sono, in significatione aliud. M. Concedis ergo eundem sonum esse cum dicimus, *modus*, et, *bonus*. D. Litterarum sono ista video discrepare, cætera autem paria esse. M. Quid

¹ Inchoati an. Chr. 387, perfecti circiter an. 389. Vide *Retract.* lib. 1, cap. xi. — ² Vide D. Guillon, tom. xxi, pag. 63-65.